

постає відкритою в напрямку *філософської* антропології, остільки пріоритетним інтересом Канта постає сутнісне самовизначення людини як *родової істоти*. Відповідно до Канта, пише П. І. Гнатенко, лише один рід, а саме – людський, забезпечує прагнення природи до можливості перетворення зла на добро завдяки діяльності, заснованій на засадах розуму та моралі (див. с. 31–41). Показово, що у перспективі етнопсихоаналізу кантівські міркування є цілком слушними в тому плані, що згідно з Кантом, внутрішнє (так би мовити, «архетипічне») тяжіння людини щодо створення добра не є самодостатнім; воно потребує зовнішнього, у певних обставинах навіть примусового, впливу: за Кантом, зазначає П. І. Гнатенко, «трансформація зла в добро и господство добрых начал в природе человека возможна лишь в системе гражданского общества, где господствуют свобода и закон. Однако, закон приобретает силу лишь в условиях принуждения» (с. 40).

Роблячи остаточне узагальнення відносно проведеної в монографії праці, П. І. Гнатенко зазначає: «Этнопсихоанализ, имеющий своим предметом этническое бессознательное, сформировался как междисциплинарное научное исследование, возникшее на стыке психоанализа с его учением о бессознательном и социальной психологии, этнологии, социологии. Этнопсихоанализ использует методы и фактический материал этих наук для пояснения феномена этнического бессознательного и его влияния на поведение как отдельной личности, так и больших масс людей» (с. 158).

На думку автора монографії, етнопсихоаналіз посідає важливе місце в системі наукового знання, отже, дослідження його проблем сприятиме остаточному завершенню його права на існування в сучасній вітчизняній науці (див. там само).

За узвичаєною традицією, будь-які роздуми стосовно тієї чи іншої наукової праці (монографії, дисертації, статті) мають містити вказівки на певні недоліки, хиби, недоробки. Також уважається доцільним висвітлити *полемічні аспекти* обговорюваної розвідки. Натомість насамперед я мав намір навести оглядовий нарис авторського бачення цікавої, багатопланової картини етнопсихоаналізу, що її відтворив у своїй книзі П. І. Гнатенко, бажаючи насамперед ознайомити вітчизняну наукову спільноту із появою вагової в змістовно-теоретичному та методологічному відношеннях новаторською працею в галузі соціальної філософії. Отже, запрошую фахівців із зазначеної галузі, а також усіх, хто є зацікавленим питаннями сучасного суспільствознавства, особисто ознайомитися із наданим твором.

Надійшла до редколегії 16.01.2012 р.

УДК 141.7

Ю. О. Шабанова

ДВНЗ «Національний гірничий університет»

НЕСПОДІВАНО РІЗНОМАНІТНИЙ СВІТ УТОПІЇ

(Рецензія на монографію О. Петрушенка «Феномен утопії

(Методологія дослідження, буттєві корені та соціально-культурні зв'язки)». – Львів: Кварт, 2011. – 284 с.).

Проводиться аналіз монографії О. Петрушенка «Феномен утопії (Методологія дослідження, буттєві корені та соціально-культурні зв'язки)».

Ключові слова: утопія, антиутопія, феномен, механізми свідомості.

Проводится анализ монографии А. Петрушенка «Феномен утопии (Методология исследования, бытийственные корни и социально-культурные связи)».

Ключевые слова: утопия, антиутопия, феномен, механизмы сознания.

The analysis of the monography of A. Petrushenko «The Phenomenon of a Utopia (Methodology of research, being roots and social-cultural connections)» is carried out.

Keywords: a utopia, antiutopia, a phenomenon, mechanisms of consciousness.

Останніми роками в українській філософії відбувається відчутне розширення напрямів та жанрів філософських досліджень. У цей процес доволі органічно вписується і видане нещодавно у м. Львові монографічне дослідження О. П. Петрушенка, присвячене явищу утопії та утопізму в культурі людства. Йдеться про історико-культурні традиції, проте, як виявляється, утопізм супроводжує людський пізнавальний процес, оскільки має свої корені у певних суттєвих особливостях людського мислення. Власне, цей наголос, зроблений у монографії, лише вводить в її предметне поле, що виявляється доволі широким та різноманітним. Монографія О. П. Петрушенка є достатньо цілісним та різноплановим науковим дослідженням, присвяченим аналізу утопії в першу чергу як компоненту суспільної свідомості та явищу культури.

Наукова цінність та актуальність даного дослідження зумовлена в першу чергу тим, що у вітчизняній філософській та соціально-політичній літературі утопія розглядається переважно як компонент політичних та ідеологічних процесів, елемент історичного процесу або явище літературного життя. При цьому практично не дослідженими залишаються взаємозв'язки утопії з певними утвореннями духовного життя суспільства – з міфом, казкою, ідеалом, наукою, релігією, що дозволило б розглядати утопію як органічний компонент духовного життя суспільства. У монографії «Феномен утопії» автор досить послідовно здійснює аналіз згаданих взаємозв'язків, а це дозволяє на різноманітному конкретному матеріалі підтвердити думку дослідниці про те, що утопію слід розглядати як складову, вписану у когнітивне відношення людини до дійсності. У цьому плані позитивною стороною даної монографії можна вважати й те, що автор приділяє увагу зв'язку утопії не лише з явищами духовної культури, але з різними сторонами життя суспільства – з повсякденністю, грою, нігілізмом, життям міста та міщанства.

Все вищезгадане дозволяє стверджувати, що монографія «Феномен утопії» висвітлює такі сторони та аспекти утопії, як явища суспільного життя, що суттєво розширюють поле наукового пошуку та надають здійсненому дослідженню характер наукової новизни та певної жанрової оригінальності.

Доволі органічною у відношенні до авторського задуму постає структура монографії: вона складається з вступу, чотирьох глав, присвячених названим вище сторонам та аспектам утопії, та висновків.

У першій главі автор цілком виправдано приділяє увагу методологічним проблемам вивчення утопії, оскільки йдеться про інтегральне соціально-культурне явище. Слід зауважити, що методологія дослідження утопії практично ніколи не була предметом серйозного дослідження. Аналізуючи існуючу наукову літературу, присвячену вивченню тих чи інших сторін утопії як суспільного явища, О. Петрушенко виділяє такі методологічні підходи в її дослідженні: герменевтичний, описовий, порівняльний, історичний, соціально-структурний, культурологічний, психологічний та соціально-психологічний, феноменологічний, позитивістський, дає коротку характеристику кожного з названих підходів (с. 16–28). Особливо цікавим видається нам феноменологічний підхід, де утопія розглядається з позицій соціальної феноменології в контексті спроби створення особливого життєвого світу. В цій же главі розглядаються основні види утопії та соціальні функції утопії. Зауважимо, що, на думку автора, саме наявність у утопії багатоманітних соціальних функцій вказує на не випадковість, соціальну доцільність існування утопії, на те, що утопію не можна розглядати як випадкову недоречність у межах суспільного життя (с. 56).

Друга глава присвячена аналізу антропологічних та інтелектуальних коренів утопії. Автор розглядає зв'язок утопізму з механізмами діяльності свідомості, з людською суб'єктивністю, з традицією філософського раціоналізму. Заслужовують на увагу міркування автора про зв'язок філософського ірраціоналізму з розвитком антиутопії (с. 116–128). Варто відзначити, що у розгляді даного ас-

пекту своєї теми авторка витримує виправдану міру в розгляді балансу між раціональним та ірраціональним в утопії та утопічній свідомості, адже жанр авторської, літературної утопії дійсно розквітає в епоху Нового часу за умов поширення раціоналізму, проте, продемонструвавши спільне й відмінне між утопією та міфом, утопією та архетипами свідомості, казкою, повсякденністю, авторка доводить, що утопічна свідомість своїми коренями сягає досить глибинних шарів свідомості і психіки та виконує при цьому дуже важливі соціальні та життєво-практичні функції. Зокрема, цікавими постають міркування про компенсаторну роль утопії, про її проєктивні можливості. Варто відзначити й те, що у рецензованій монографії цілком доречно соціально-історичний та культурний контекст аналізу утопії поставлені у залежність від онтології, людської екзистенції, пізнання. В цих міркуваннях авторка вдається до аналітики ідей Е. Блоха, М. Гайдеггера та ін.

У третій главі О. Петрушенко простежує зв'язок утопії із складовими та сферами суспільного життя. Зокрема, автор розглядає місто як архетипічний базис утопії (с. 151–162); тут простежу й момент укорінення утопічної свідомості у загальнолюдський цивілізаційний процес. Дещо несподіваними, хоча достатньо обґрунтованими є міркування автора про те, що міщанство як соціальна група та варіант субкультури тісно пов'язані з утопізмом та утопічною свідомістю (с. 163–174).

Четверта глава присвячена зв'язкам утопії зі спорідненими утвореннями суспільної свідомості – міфом, казкою, ідеалом, наукою, релігією. Заслужує на увагу міркування автора про те, що утопія пов'язана в першу чергу з християнською традицією, оскільки християнство, з одного боку, розрізняє та протиставляє реально існуюче в нашому світі та належне, а з іншого боку, має справу з пошуками можливих шляхів наближення до божественної досконалості та з прагненням долучитися до неї (с. 252).

Висновки здійсненого дослідження сформульовані достатньо чітко та охоплюють весь матеріал монографії.

Все сказане дозволяє характеризувати монографію О. П. Петрушенко як доволі цілісне та багатогранне дослідження. Проте, звичайно, в одній праці навряд чи можна вичерпати всі ракурси навіть одного культурно-історичного явища. Нам видається, що було б цікавим, якби у монографії були розглянуті й зв'язки утопії з процесами формування людської особистості, особливо у ранньому віці. Оригінальний та філософсько-методологічний підхід до утопії, на наш погляд, могли б поглибити й традиційні політологічні її візії. Проте, напевно, це не входило в авторські наміри, оскільки, на наш погляд, поставлену авторкою мету у монографії в цілому реалізовано. Отже, хочеться побажати даній книзі знайти своїх зацікавлених читачів.

Надійшла до редколегії 21.02.2012 р.

УДК 37.013 (140.8:65.62)

Г. Й. Михайлишин

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ ТА СВІТОРОЗУМІННЯ

Висока динаміка трансформації сучасного суперечливого світу, що ставить кожну людину в складні умови соціального життя, зростаюча напруга, пов'язана з зміною ціннісних орієнтацій, необхідність пошуку і швидкого знаходження рішень, стресові ситуації – все це проблеми людського буття, збереження і розвитку особистості, її внутрішнього світу, світоглядної культури. Зазначений проблемний аспект є доволі показовим у сфері функціонування суспільної феноменології.

© Михайлишин Г. Й., 2012

Вип 22. 2012

119